

Tyrkiets europæiske dilemma

Tyrkiets europæiske dilemma er ikke længere blot et spørgsmål om udenrigspolitik, men vedrører også den fremtidige udformning af Tyrkiet selv.

Af Pinar Bilgin

5. december 2007

Tyrkiets forhold til den europæiske integrationsproces går tilbage til slutningen af 1950'erne, men i det sidste årti er forholdet begyndt at ændre karakter. I 1999 fik Tyrkiet status som kandidatland. Op til og efter denne beslutning tog Tyrkiets europæisering fart. Den økonomiske krise i 2001 skabte en åbning ikke kun for de finansielle og økonomiske reformer, som Valutafonden krævede, men også for de politiske reformkrav fra EU.

I løbet af denne periode ændrede Tyrkiet flere gange sin grundlov for at forbedre menneskerettighederne, styrke retsstaten, og omstrukturere de demokratiske institutioner. Selv om der fortsat er problemer med at implementere disse reformer, er den fremherskende vurdering at Tyrkiet er nået langt i forhold til at leve op til vestlige standarder.

Desillusionering

I løbet af det sidste års tid er der imidlertid mange i Tyrkiet som er blevet mere og mere desillusionerede over europæiseringsprojektet. Denne skuffelse skyldes delvist den ustabilitet, der er fulgt i kølvandet på de store forandringer.

Men forklaringen er også at visse kredse i Tyrkiet har fremstillet reformprocessen som del af en vestlig strategi der har til formål at splitte landet og/eller at bløde op på sekularismen med det formål at gøre landet til en bedre model for andre »muslimske« samfund, så der skabes et »Stor-Mellemøsten«. USA's krig mod Irak har også givet ó ammunition til ó disse konspirationsteorier. Krigen blev retfærdiggjort med argumenter om at »demokratisere« Mellemøsten og skabe samtidig mulighed for (om end utilsigtet) at kurdiske separatister kunne bruge det nordlige Irak som base for angreb mod Tyrkiet.

Andre »beviser« på den vestlige strategi har været de skuffende bemærkninger fra nogle EU-politikere om at Tyrkiets bestræbelser på europæisering var håbløse pga. landets mangel på »europæisk identitet«, og det voksende pres på Tyrkiet for at karakterisere drabene på armenierne under Første Verdenskrig som et »folkemord«.

I denne situation hvor stadig flere hævder at Vesten er »ude på at tage« Tyrkiet, er den offentlige mening begyndt at skifte fra den hidtidige begejstrede pro-EU-holdning. Resultatet er at anti-vestlige holdninger er i fremgang, men disse holdninger har ikke (endnu) givet sig udtryk i krav om at droppe Tyrkiets pro-vestlige orientering.

Redskab for udvikling

I de tidlige år af Tyrkiets forhold til det europæiske integrationsprojekt stræbte den tyrkiske elite efter et medlemskab som det næste skridt i Tyrkiets udvikling og vestliggørelse. Dengang blev det Europæiske Fællesskab opfattet som den økonomiske gren af NATO. Ved at gå med i endnu en vestlig institution forventede Tyrkiet at fasttømre sine bestræbelser på at blive vestligt.

For det andet var (og er) den økonomiske side af medlemskabet af enorm betydning hvilket førte til en aftale om en toldunion som trådte i kraft i 1996.

For det tredje var tilhængerne af EU-medlemskabet ivrige for at efterligne den hurtige udviklingsproces som andre kandidatlande gennemførte som forberedelse, og som fortsatte efter at de var blevet medlemslande.

Den symbolske betydning af at placere landet i Vesten kan ikke undervurderes. Tyrkiets vestliggørelse var aldrig, som mange tror, blot et spørgsmål om at vælge en bestemt livsstil. Det var også en strategi til at undgå en placering i periferien af det internationale politiske og økonomiske samfund. Sådanne bekymringer har deres rødder i erindringen om de sidste dage af det Osmanniske Rige som traumatiserede Tyrkiets elite – erindringen om at Anatolien blev skubbet ud i periferien af det økonomiske verdenssystem og stod på randen af opløsning. Disse bekymringer har gennem hele den republikanske periode været en drivkraft i projektet for en vestliggørelse.

Broget koalition

Disse bekymringer er en del af forklaringen på den nuværende forvirring i forhold til EU-medlemskabet. Nogle tyrkere, herunder dele af eliten som tidligere stod i spidsen for den pro-vestlige kurs, har vendt det europæiske projekt ryggen, fordi de nu vurderer at prisen for medlemskabet bliver for høj. Ændringen i Tyrkiets samfundsopbygning og den politiske dagsorden, gennem en europæisering, risikerer at marginalisere den nuværende elite og dens interesser.

I forsøget på at modstå denne marginalisering er Tyrkiets euro-skeptikere – en løs koalition som omfatter aktører fra eliten og såvel statslige som ikke-statslige kredse, og hvis interesser går på tværs af klassemæssige og andre interesser – denne koalition er begyndt at spille på den ovennævnte frygt.

Hvor det europæiske projekt tidligere blev præsenteret som en løsning på Tyrkiets usikkerhed i den tidlige republikanske periode, så bliver det nu fremstillet af euroskeptikerne som en trussel mod Tyrkiets territoriale integritet.

Mærkbare resultater

I andre medlems- og ansøgerlande bekymrer euroskeptikere sig mest om at medlemskabet kan begrænse landets suverænitet. I modsætning hertil har Tyrkiets euroskeptikere genoplivet fortidens frygt for at landet bliver splittet og nærmest koloniseret under nye former.

Hvor euroskeptikerne er bekymrede for at fremtiden bliver som fortiden, så frygter fortalere for en europæisering af Tyrkiet en fremtid som bliver meget forskellig fra fortiden. De er usikre på den modsætningsfyldte dynamik i globaliseringen og kravene fra Tyrkiets unge og voksende befolkning. De betragter Tyrkiets EU-medlemskab som en sikkerhedspolitik i sig selv: et redskab som både vil bidrage til at stabilisere Tyrkiets udenrigspolitiske relationer og landets økonomi, og som samtidig vil etablere et sikkert grundlag for reformer. De mærkbare fremskridt i reformperioden efter EU's godkendelse af Tyrkiets status som kandidatland i 1999 har skabt en bevidsthed om deres egen strategis overlegenhed.

I løbet af denne periode faldt Tyrkiets kronisk høje inflationsrate fra over 80 procent til etcifrede tal, udenlandsk kapital begyndte at strømme ind, længe lovede demokratiske rettigheder og friheder kom på plads (trods fortsatte problemer med at sikre disse rettigheder), og forholdet til nabolandene blev stabiliseret.

EU som garant for religionsudøvelse

Reformisternes største problem er ikke den offentlige opinion i Europa hvor der fortsat er udbredt skepsis over for Tyrkiet. Den største forhindring er efterhånden Tyrkiets egen offentlighed som i stigende omfang er blevet træt af det europæiske projekt.

Dette har ikke været tilfældet hele tiden. I en kort periode mellem 1999 og 2006 fremstod projektet for en europæisering af Tyrkiet som det eneste projekt som nød bred støtte, både fra staten og fra offentligheden. Dette mellem spil faldt sammen med at dele af de hidtidige fundamentalistiske kredse i Tyrkiet hilste europæiseringsprojektet velkommen som en løsning ikke kun på Tyrkiets økonomiske og politiske udfordringer, men også på deres egne problemer.

De tidligere fundamentalister som dannede AKP (Retfærdigheds- og Udviklingspartiet) blev overbevist om at hvis den sekulære statselite blev bundet op på EU's rettigheder og regler, så ville det give større frihed til religionsudøvelse i Tyrkiet – mere end den gældende forståelse og praksis tillader. Uanset snæversynet hos en lille gruppe af kernevælgere (under 8 procent), var AKP i stand til at vinde 34 procent af stemmerne ved valget i 2002 og danne en etparti-regering, takket være vælgernes pro-europæiske forhåbninger.

Frygt for »demokratiske« islamister

AKP's reformpolitik har givet mange tyrkere konkrete økonomiske fordele og har dermed bidraget til at øge partiets popularitet blandt vælgerne. Men samtidig har det nye konservativt-demokratiske image hos de tidligere fundamentalistiske kadrer, skabt en frygt i brede kredse. De frygter at reformprocessen vil udfordre institutionerne i den tyrkiske sekulære enhedsstat.

Selv om realiteterne bag denne frygt kan diskuteres, vidner de sekulære massedemonstrationer i foråret 2007 om at frygten er til stede. Disse demonstrationer faldt sammen med AKP's forsøg på at vælge en af sine egne, udenrigsminister Abdullah Gül, til præsident. Det mislykkede forsøg – en proces som blev overskygget af en hjemmeside-erklæring fra militæret og en omdiskuteret beslutning i Højesteret – fik premierminister Recep Tayyip Erdogan til at udskrive valget den 22. juli.

Klodset håndtering

I modsætning til den almindelige forestilling om at Tyrkiet er delt mellem sekulære og fundamentalister, er kampen præget af myriade af aktører med konkurrerende visioner for Tyrkiets fremtid: inden for eller uden for EU.

AKP gav næring til det forsimplede billede med sin klodsede håndtering af Tyrkiets sekulære arv. Et eksempel er det kortvarige forsøg på at forbyde utroskab, et andet er premierministerens åbenlyse og højrøstede utilfredshed da den Europæiske Menneskerettighedsdomstol godkendte den tyrkiske domstols forbud mod at bære tørklæder på offentlige steder. Selv om AKP-ledelsen erklærer sin støtte til sekularisme som et af republikkens grundlovsmæssige principper, så har disse begivenheder skabt forvirring og givet næring til Tyrkiets euroskeptikere. Ironisk nok er det sådan at selv om der i Europa er en udbredt frygt for at der kan ske et religiøst tilbageslag i Tyrkiet, og selv om Menneskerettighedsdomstolen bakkede op om den tyrkiske domstols forbud mod tørklæder i offentligt rum, så mistænker mange i Tyrkiet EU for (sammen med USA) at forsøge at underminere landets sekulære status.

Fremtiden

Den tyrkiske offentlighed er utilfreds med europæiseringen ikke kun pga. EU's krav om forandringer og den ustabilitet der er fulgt i kølvandet på reformprocessen. Den tyrkiske offentlighed kræver også forandring.

Det konfliktfyldte signal fra EU går ud på at hægte Tyrkiet af. På den ene side har EU-bureaukratiet siden 1999 holdt Tyrkiet på sporet gennem forhandlinger og fremme af reformer – reformer som er blevet mulige takket være ofre fra både statslige og ikke-statslige aktører. På den anden side har nogle EU-politikere åbent talt imod Tyrkiets medlemskab og dermed yderligere kompliceret arbejdet for reformpolitikkerne. Det seneste eksempel er den franske præsident Nicholas Sarkozy som, før han blev valgt, opfordrede til at afvise Tyrkiets EU-ansøgning.

Urealistiske alternativer

Dynamikken i relationerne mellem Tyrkiet og EU/USA i de senere år har kun gjort det mere tydeligt at Tyrkiets europæiske dilemma i øjeblikket handler mindre om udenrigspolitik og mere om indenrigspolitik. Derfor bliver udenrigspolitiske alternativer til EU-medlemskabet kun lanceret for at afspore Tyrkiets europæisering og ikke som et reelt udenrigspolitisk alternativ til en alliance med Vesten.

Et af disse alternativer går ud på at etablere en alliance med Rusland – et land som indtil nu ikke har valgt et fuldkomment demokrati. Et andet alternativ som for tiden præsenteres af Tyrkiets euroskeptikere, er en stor euro-asiatisk alliance med Rusland plus de centralasiatiske lande og/eller Iran. Tyrkiets »euro-asiere« som er kvikke til at pege på det økonomiske potentiale i en sådan region glemmer ofte at fortælle hvor usandsynligt det er at realisere dette potentiale. Hverken en alliance med Rusland eller en euro-asiatisk model er et realistisk alternativ. Styrken i disse forslag ligger ikke i deres evne til at skabe, men til at nedbryde.

Det oprindelige formål bag Tyrkiets orientering mod Europa – dvs. at være eller blive vestligt – står ikke længere øverst på de tyrkiske reformpolitikeres dagsorden. De er tiltrukket af de demokratiske strukturer som EU har muliggjort. Løftet om at styrke Tyrkiet gennem demokratisering har bragt de tidligere venstreorienterede skeptikere og tidligere fundamentalister sammen om et europæiseringsprojekt. Hvis de har valgt det europæiske projekt som en løsning på Tyrkiets problemer – et projekt som trods alle udfordringer stadig er på sporet, så er det fordi reformprocessen afhænger af EU's motor. Hvis bare Tyrkiets reformpolitikere var i stand til at holde tempoet af egen kraft.

Pinar Bilgin er lektor i international politik ved Bilkent Universitet i Ankara.

Analysen har tidligere været bragt på Foreign Policy in Focus' hjemmeside, <http://fpif.org/fpiftxt/4353>.

Mellemrubrikkerne er indsat af NOTAT.